

Szemponatok a jézusi barátságához

SZEDLÁK ILONA OSB OBL.

Abstract

Jesus's friendship and love stemmed from and conveyed God's unconditional, indiscriminate and active love, demonstrated and required by Jesus towards all, whether it be a friend, a neighbour or an enemy. In this study, I will try to present some aspects of the love taught by Jesus, first by explaining the typical terms used in the New Testament and closely connected to the topic (*hetairos*, *philos* and *plésion*), then by indicating the appeal of God's love and its connection with verity through two passages (Matt. 20:12–13a; John 6:37b), finally by construing the parable in John 15:1–17, where I identify three features of Jesus's friendship: giving his life for his friends, sharing the knowledge given to him by the Father, and its social dimension, where the key expression is abiding (*menein*).

Keywords: *Jesus's love, friendship, neighbour, enemy, hetairos/philos/plésion in the New Testament.*

Kulcsszavak: *Jézusi szeretet, barátság, felebarát, ellenség, hetairosz/philosz/plészion az Újszövetségben.*

„Szeresd embertársadat (felebarátodat) úgy, mint magadat” (Lev 19,18). Ideális esetben úgy kellene szeretnünk magunkat, ahogy Isten szeret bennünket, azonban ennek az isteni szeretetnek csupán a tökéletlen töredékét közvetítjük mások felé. A hegyi beszédben Jézus egyenesen azt kívánja tőlünk, hogy szeressük ellenségeinket, noha sokszor a barátainkat sem tudjuk helyesen szeretni. Egyedül Isten szeretete tökéletes: minden embert egyenlő mértékben szeret, egyformán kezel, és minden hozzá közeledőt befogad és közel enged. Ennek az isteni szeretetnek, melyet Jézus tanít, szeretném bemutatni néhány aspektusát a jelen tanulmányban. Előbb az Újszövetséghez kapcsolódó tipikus kifejezé-

seinek szentelek nagyobb figyelmet. Kitérőt teszek az ellenség fogalmának két evangéliumi szakaszára is. Majd Isten szeretetének az igazsággal való kapcsolatát, illetve vonzását szemléltetem. Végül János evangéliumának a barátság szempontjából kiemelkedő jelentőségű részletét taglalom.

1. HETAIROSZ, PHILOSZ, PLÉSZION

Az evangéliumokban Jézus barátainak nevezi tanítványait. Három görög szót használ az Újszövetség, melyeket a magyar nyelv egyaránt barátként fordít: *hetairosz*, *philosz* és *plészion*.

A *hetairosz* szó (pajtás, társ) olyan személyre utal, akire úgy tekintünk, mint barátra, ám aki saját érdekeit, rejtett szándékát tartja szem előtt, és azt próbálja érvényesíteni az állítólagos barátságon keresztül. A *hetairosz* kifejezést kizárólag Máté használja evangéliumában három helyen is, megszólításként, erkölcsileg kiélezett helyzetekben. Mindhárom esetben nyilvánvaló a megszólító és a megszólított között fennálló, kölcsönösen elkötelező, ám semmibe vett kapcsolat: az elégedetlen szőlőmunkásokat nevezi így a gazda az elszámolásnál (20,13); a király a menyegzőre nem megfelelően öltözött vendég megrovását vezeti be ezzel a megszólítással (22,12); illetve Jézus így szólítja Júdást, amikor az csókkal elárulja el őt (26,50). Egyfajta, már-már atyáskodó feddés hangvétele kíséri tehát ezt a fogalmat Máténál, s ugyanakkor alapjelentése okán a partnerség elfogadásában gyökerezik az intelem.¹

A *plészion* kifejezés (felebarát) nem fedi le teljességében az ószövetségi *ré'a* szó jelentését, melynek jellemző fordításaként találkozhatunk vele a Septuagintában.² A göröggel ellentétben a héber kifejezés a hangsúlyt még nem a „másságra”, „más” mivolta helyezi két ember találkozásánál. Az Ószövetségben, függetlenül attól, hogy a másik rokon-e vagy idegen, szimpatikus-e vagy

¹ DIÓS ISTVÁN: Felebarát, in uő (szerk.): *Magyar katolikus lexikon*, 3. kötet, Szent István Társulat, Budapest, 1997, 555. Bible Hub. Online Bible Study Suite, www.biblehub.com/str/greek/2083.htm. BOLYKI JÁNOS: Barát, in Bartha Tibor (szerk.): *Keresztyén bibliai lexikon*, 1. kötet, Kálvin, Budapest, 2000, 156–157, 157. KARL HEINRICH RENGSTORF: ἐταῖρος in Gerhard Kittel (hrsg.): *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, Bd. 2., Kohlhammer, Stuttgart, 1990, 697–699, 698.

² Néhány más kifejezés fordítása mellett 125 alkalommal a *ré'a* megfelelője valakihez csatlakozni, valakivel együtt cselekedni, ismerni jelentésben. JOHANNES FICHTNER: πλησίον in der Septuaginta und der „Nächste” im AT, in Gerhard Kittel (hrsg.): *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, Bd. 6., Kohlhammer, Stuttgart, 1990, 310–314, 310.

sem, vallási szempontból minden esetben kötelező volt az Istennel való szövetség révén összeforrott, izraelita néphez tartozó testvér iránt tanúsított szeretet, akár ha személyes ellenségről volt is szó. A kölcsönös jóakarat és vendégszeretet nyomán azonban azokkal is kialakulhatott barátság, akik noha nem izraeliták voltak, de már hosszú ideje az országban éltek, s így őket is megillette a felebarát elnevezés. Olyannyira kulcsfontosságú volt a felebaráttal szemben tanúsított magatartás, hogy törvény határozta meg (vö. Kiv 20,13–17; Lev 19,9–18; MTörv 15,24), s a felebarát ellen elkövetett vétség a szövetség megszegésének minősült (vö. Kiv 22,20–26).³

A zsidóság felebarát alatt a törvényhez hű zsidókat és prozelitákat értette, a hellenista zsidóság azonban minden emberre kiterjesztette a fogalmat. Az Újszövetségben a felebarát szeretete összekapcsolódik az istenszeretettel. Mindenki felebarát, aki segítségre szorul: a környezetben élő legközelebbi személyek, illetve azok, akikkel bármi dolga akad az embernek (családtag, munkatárs, útitárs vagy vendég).⁴ Jézus átalakította a felebarát fogalmát, és egyetemessé téve kiterjesztette még az ellenségre is (vö. Mt 5,43–48), illetve gyakorlati megvalósítását is megmutatta az irgalmas szamaritánusról szóló példabeszédben (vö. Lk 10,29–37), ily módon konkretizálva az egyetemes szeretet parancsát.⁵

Az irgalmas szamaritánusról szóló történeten túl a jézusi barátság működésének mélyebb megismeréséhez lényeges szempont a *plészion* szó egy sajátos jelentésárnyalata, melyet két, a felebarát szeretetének új rendjéről szóló evangéliumi szakasz bont ki.⁶ Az irgalmasság tettekben való kinyilvánításának legkevésbé vágyott alanya az ellenség.⁷ A mai Európában nehéz elképzelni az

³ DIÓS ISTVÁN: Felebarát, i. m., 555.

⁴ Uo. 555. JOHANNES FICHTNER: πλησίον in der Septuaginta und der „Nächste“, i. m., 311.

⁵ XAVIER LÉON-DUFOUR: Felebarát, in Xavier Léon-Dufour et al. (szerk.): *Biblikus teológiai szótár*, Szent István Társulat, Budapest, 2009, 354–355. col. Jánosnál csak egyetlen helyen található a kifejezés, és ott sem felebarát értelemben. Máténál és Márknál minden esetben, Lukácsnál egy ízben a Lev 19,18 törvény felidézése történik, vö. Mt 5,43; 19,19; 22,39; Mk 12,31.33. Lk 10,27.29.36 pedig a felebarátról szóló, irgalmas szamaritánus példabeszéd, amelyet szintén a Lev 19,18 felelevenítése vezet be.

⁶ Vö. Lk 6,27–36 és Mt 5,38–48.

⁷ Az ellenség fogalmát tárgyaló, a fogalom tárgyalásához felhasznált esszék: WARREN CARTER: Love Your Enemies, *Word & World* 28 (2008/1) 13–21, 16; 17; 19. RICHARD A. HORSLEY: Ethics and Exegesis. „Love your enemies” and the doctrine of non-violence, *Journal of the American Academy of Religion* 54 (1986/1) 3–32; 16–20; 22; 23. JUDY YATES SIKER: Unmasking the Enemy. Deconstructing the Other in the Gospel of Matthew, *Perspectives in Religious Studies* 32 (2005/2) 109–123, 116; 121.

ellenség klasszikus fogalmát. „Ellenséggel” csak a hétköznapi konfliktusok alkalmával találkozunk a békében élő európai ember. Háborúval vagy áldozatokkal járó üldöztetéssel – azaz olyan helyzetekkel, ahol a saját vagy szeretteinek életét valódi ellenség veszélyezteti – csak a médián keresztül szembesül.

Az evangéliumok születésének időszaka a formális és a törvénytiszteletet mindent felülmulóan hangsúlyozó zsidóságból kiszakadó kereszténység küzdelmének kora volt, egy a hitéért naponta üldözést és vallási szakadást megélt és életveszélyben élő közösség tapasztalata. A két evangéliumi szakasz egyértelműen megállapítja számunkra – az akkori és a jelenkor embere számára egyaránt –, hogy ki az ellenség, mit tesz, és mely tettek megtétele kívánatos viszonzásul:

- ellenség az, aki gyűlöli, átkozza vagy üldözi embertársát – áldással viszonzozzuk;
- aki rágalmoz – imádsággal viszonzozzuk;
- aki arcul üt – a másik arc odatartásával viszonzozzuk;
- aki elveszi a másikat melegen tartó vagy a tűző naptól védő ruhadarabot (köntösét) – ráadásul a ruha odaadásával viszonzozzuk;
- az, aki kér, vagy elviszi a másét – viszonzozzuk azzal, hogy adunk, és nem kérjük vissza a kölcsönt.

A hegyi beszédben közölt, az erkölcsi élet alapjaként értelmezhető útmutatón túlmenően Jézus arra is felszólít, hogy lépünk ki a kényelmes kapcsolatokból és magától értetődő kölcsönösségből, és ne csak viszonzozzuk a szeretetet, ne csak azokkal jótékonykodjunk, akik hozzánk is jók, hanem a viszonzás igényéről lemondva – vagy akár visszautasítva azt – az irgalom lelkületével közeledjünk felebarátainkhoz. Az ellenségszeretet tehát feltételezi a kölcsönös szereteten való felülemelkedést.⁸

⁸ Az ellenség fogalmának a korra jellemző, egyértelmű meghatározását kísérik meg a már említett tanulmányok. CARTER állítása szerint az ellenség és a bűnös ember között egyenlőségjel vonható, illetve arra irányítja a figyelmet, hogy Jézus a *talio* ösztönös reakcióival (bosszú, a másiban való károkozás és gyűlölet) való tudatos szembefordulásra szólít fel (16–21). SIKER értelmezésében a kor ellenségeinek számítottak a mózesi Törvény értelmezői, valamint a prófétákat rosszindulatból üldöző, vallási szemellenzőt viselő, álszent, önelégült képmutatók (116, 121). HORSLEY az ellenség két rétegére hívja fel a figyelmet: a politikai vagy kívülről érkező, idegen – azaz nem zsidó – ellenségre, illetve a közösségen belüli bűnelkövetőkre és a személyes kapcsolatokban születő ellenségre. A mondásokban bemutatott helyzetek helyi kapcsolatokra és a mindennapi életben tapasztalt konfliktusok

Ebben a kontextusban egészen más színezetű az ellenségfogalom, és Jézus ennek az ellenségnek a szeretetére hív azon egyszerű oknál fogva, hogy egyfelől az ellenség szeretete részünkről nem érzelmeket kíván, hanem gyakorlati megvalósítást – szóban, imában vagy tettekben –, másrészt ellenségeink is Isten gyermekei, szeretete rájuk is ugyanúgy árad. Isten tökéletes szeretete nem várja el az abszolút jóságot, hibátlanyságot, érdemeket, nem függ az emberek erkölcsiségétől, hanem ezek ellenére is szeret. Cserébe tökéletességet, szentséget kér (vö. MTörv 18,13; Lev 19,2). A tökéletesség igénye az emberrel szemben természetesen nem az isteni tökéletességre vonatkozik, hanem arra, hogy minden ember a tőle telhető legnagyobb mértékben kiaknázza lehetőségeit, s az isteni tökéletesség felé törekedve, saját tökéletlenségének határait folyamatosan feszegetve tágítsa tökéletességének határait oly módon, amilyen Isten szeretete: odaadóan, személyválogatás nélkül és teljes szabadságot engedve a másiknak.⁹

Isten szeretetének egy másik dimenziója a már említett irgalmasság, összefüggésben a gonoszok, bűnösök, emberi mértékkel tekintve szeretetre méltatlanok szeretetével. Isten tökéletes szeretete irgalmas, s az emberekkel szemben állított tökéletességre való törekvés igénye ennek a minden ember felé irányuló, irgalmas szeretetnek az utánzására való meghívás.¹⁰ „Az Atya gyermekévé válás, az Istenhez való hasonulás cselekedeteinkben nem csupán egy lehetőség, de feladat is egyben, amely átformálja az embert.”¹¹ Isten a feltétel nélküli szeretetet lényegének tökéletességéből árasztja minden emberre, amely emberi síkon tudatosan vállalt jócselekedeteken keresztül mutatkozhat meg. Isten tökéletessége, amelyet az ember istengyermekségéből adódóan birtokol,

kezelése, megoldása közben felmerülő nehézségekre utalnak. Nagyobb skálán egy gazdasági problémákkal küzdő nép legszegényebb rétegének mindennapi küzdelmeibe nyerünk betekintést. Itt a gazdagok iránt érzett, törvénysértő tettekben is megnyilvánuló masszív haragot és keserűséget láthatjuk. Szűkebb perspektívából tekintve a mindennapi élet alapértékeibe szervesen beágyazódó, általuk meghatározott s azoktól elválaszthatatlan, a körülményeik által sarokba szorított emberek között zajló, napi szintű civakodásokra mutatnak rá a mondások. A jó megtétele tehát közvetlen és személyes kapcsolatot feltételez (16–23). RICHARD A HORSLEY: *Ethics and Exegesis*, i. m., 16.

⁹ PINCHAS E. LAPIDE: Az ellenséget leszerelő szeretet. Reálpolitika a hegyi beszéd szellemében, *Mérleg* 17 (1981/4) 339–348, 342. JOHN STOTT: *A hegyi beszéd*, Harmat – Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest, 2010, 115–118. FREDERICK NEUMANN: *Az új szív. A hegyi beszéd magyarázata*, Kálvin, Budapest, 1992, 134–135. ORTENSIO DA SPINETOLI: *Máté. Az egyház evangéliuma*, Agapé, Szeged, 1998, 183–184.

¹⁰ Vö. Lk 6,36.

¹¹ KÓKAI NAGY VIKTOR: *Hegyi beszéd. A hegyi beszéd értelmezése a nagyobb igazság tükrében*, KRE HTK Doktori Iskola – L'Harmattan, Budapest, 2007, 204.

a felebaráti szeretetben nyilvánul meg. Isten nem személyválogató, és mivel minden ember az Atya gyermeke, ennek jogán egyenlő, illetve méltó az azonos bánásmódra.¹²

Noha az isteni tökéletesség természetéből adódóan elérhetetlen, az állandó és kreativitást igénylő – nem pedig kegyességi vagy szigorúan előírt gyakorlatokat teljesítő – törekvésre felé minden embernek lehetősége van. Ez gyakorlatilag az emberi természet folyamatos felülmúlására tett kísérletet igényli, minden élethelyzetben a Jézus által élénk állított normát követve – amely furcsa módon az Atya cselekvése. „Isten viselkedése az emberek iránt általában az ös-képévé és példaképévé válik annak, ahogyan az embereknek kell viselkedniük egymással.”¹³ Ez a tökéletesség természetesen nem kíván teljes büntelenséget vagy tökéletes erényeket. Az Isten felé fordulást, az iránta való teljes elköteleződés szándékát s ehhez konkrét tettek megtételét kéri. „Nem azért lehetünk tökéletesek, amit teszünk, hanem azért, ahogyan, amilyen indíttatással tesszük, ha és amennyiben a szeretet áll cselekedetünk háttérében. Ebből adódóan nem a tett maga és nem is a cél minősít, hanem a lelkület, amivel Isten előtt kell elszámolnunk.”¹⁴

A barátságra alkalmazott harmadik kifejezés – *philosz* (kedves személy, barát) – klasszikus értelemben azt a személyt illeti, akihez személyes és intim kapcsolatban fűz mély szeretet, akit nagyra értékelünk, aki a bizalmasunk, aki iránt érzelmeket táplálunk, akivel közösséget vállalunk, s akihez ragaszkodunk.¹⁵ Máté evangéliumában egy, Jánosnál hat, Lukács két könyvében tizenkilenc esetben szerepel a szó különböző alakokban.

Máténál akkor hangzik el gúnyos értelemben, amikor Jézust a „vámszedők és bűnösök barátjának” nevezik (11,19).¹⁶ A barátságnak egy olyan, Jézusra nagymértékben jellemző vonására ismerhetünk itt rá azonban, amely a nehéz helyzetekben is a barát mellett való kitartásra bátorít, illetve arra mutat rá,

¹² KÓKAI NAGY VIKTOR: *Hegyi beszéd*, i. m., 204. ORTENSIO DA SPINETOLI: *Máté. Az egyház evangéliuma*, i. m., 184–185.

¹³ KÓKAI NAGY VIKTOR: *Hegyi beszéd*, i. m., 203.

¹⁴ KÓKAI NAGY VIKTOR: *Hegyi beszéd*, i. m., 184–185, 203; 214. BONNIE BOWMAN THURSTON: Matthew 5:43–48, *Interpretation* 41 (1987/2) 170–173.

¹⁵ A *philosz* ragaszkodást, érzelmeket feltételez, ezzel szemben az *agapé* szeretete tudatos választáson, érzelmen, bizalmon, meggyőződésen és megbecsülésen alapul, amely természetesen nem zárja ki az érzelmek meglétét sem. Bible Hub. Online Bible Study Suite, www.biblehub.com/str/greek/5384.htm. [2018. 09. 05.] VARGA ZSIGMOND: φίλος in uő (szerk.): *Görög-magyar szótár az Újszövetség irtaihoz*, Kálvin, Budapest, 1996.

¹⁶ Ez a rész ugyanilyen felhanggal Lukács evangéliumában is megtalálható, vö. Lk 7,34.

hogy Jézus mély sorsközösséget vállalt a társadalmi szempontból szerencsétlenebb helyzetűekkel – annak ellenére s azzal nem törődve, hogy ezáltal sokak megvetését és előítéletét vonta magára.

Lukácsi értelemben többnyire két vagy több ember eltérő mértékben mély és szoros, meghitt kapcsolatát jelzi a kifejezés, illetve az élet számos területén előforduló helyzetek leírásában találkozunk vele.¹⁷ Már a szó használatának nagy száma és a lexéma különféle szófajokban (például főnév, ige), személyben és számban való alkalmazása is arra enged következtetni, hogy az evangéliumban előkelő helyet kap a különböző mélységű barátságok szemléltetése. Lukács nyomán az eltérő helyzetekben bemutatott baráti viszonyok számos árnyalatának és aspektusának széles spektruma bontakozik ki a szemünk előtt: a barát mély tisztelete és megbecsülése, a helyzetével való azonosulás, majd kérésének közvetítése egy harmadik fél felé (vö. Lk 7,6); nehézség vagy szükség idején bátor bizalommal fordulás a baráthoz, akár kényelmetlen helyzetben vagy alkalmatlan időben is, annak biztos tudatában, hogy a barát – felvállalva a kellemetlenséget – nem utasítja el a kérést, hanem minden körülmények között segít (11,5,8);¹⁸ a vendégszeretet szentsége (11,5–8);¹⁹ a barát elismerése személyes és kitüntetett figyelemmel (14,10); kölcsönösség (14,12); gondok és örömek megosztása (15,6,9); az egymás társaságában örömmel, közös tevékenységekkel eltöltött idő (15,29); nagylelkűség (16,9); közös értékrend

¹⁷ Vö. Lk 7,6,34; 11,5–6,8; 12,4; 14,10,12; 15,6,9,29; 16,9; 21,16; 23,12.

¹⁸ ORTENSIO DA SPINETOLI: *Lukács. A szegények evangéliuma*, Agapé, Szeged, 2001, 395. ALAN F. JOHNSON: Assurance for man: the fallacy of translating *anaideia* by „persistence” in Luke 11:5–8, *JETS* 22 (1979/2) 123–131.

¹⁹ A vendégszeretet ápolása, illetve a vendég megfelelő fogadása az ókori társadalmi élet egyik leglényegesebb eleme volt. Mind az Ó-, mind pedig az Újszövetségben fontos fogalom az úgynevezett vendégbarátság, amely az Isten nevében, az ő szeretetét élvező vendég befogadására és ellátására szóló kötelezettséget jelentett (vö. MTörv 10,19). A vendégbarátság az isteni jelenlétet biztosította, melynek legragyogóbb példája Ábrahám története, aki Mamre tölgyei alatt vendégül látta az Urat (Ter 18,1–18; vö. még 1Kir 17,9–24). Lót megmenekülése is épp a vendégbarátságnak volt köszönhető (Ter 19,9–24; vö. FRANZ JOHNA: Vendégbarátság, in Christian Schütz: *A keresztény szellemiség lexikona*, Szent István Társulat, Budapest, 1988, 412–414). Jézus egész életével a vendégbarátságot gyakorolta, hiszen mindenkit vendégül látott, aki hozzá ment (vö. például a többezret kitevő tömeg jóllakadásának története a Galileai-tó partján: Mt 14,13–21; Mk 6,31–44; Lk 9,10–17; Jn 6,1–15, illetve Mt 15,32–39; Mk 8,1–10. Valamint érthető Márta gondterheltsége is Lk 10,38–42-ben, hiszen az Úr látogatott el házába, és jól tudva, hogy a vendégbarátság értelmében tökéletes kiszolgálásban kell részesíteni az isteni vendéget, húga, Mária segítségére is szüksége lett volna, aki azonban visszautasította.

és szövetség (23,12).²⁰ A 21,16 vers a baráti kapcsolatokat egyenrangúnak és azonos súllyal bírónak érzékelteti a családi kötelekekkel; a 12,4-ben – a szinoptikusoknál ezen az egyetlen helyen megtalálható – a *philosz mou* megszólítás pedig gyengéden „kifejezésre juttatja a tanítványok különleges helyzetét: ők Jézus bizalmasai és titkainak ismerői”.²¹

János evangéliumában²² Jézussal összefüggésben egészen mély régiókat érint a *philosz* kifejezés. A 3,29 versben Keresztelő Szent János tesz tanúságot Krisztusról, s a zsidó menyegzői szokásokból vett példázatban a vőlegény (Krisztus) barátját személyesíti meg. E szokások értelmében a vőfély a vőlegény legközelebbi barátja és bizalmasa volt, akinek rendkívül megtisztelő szerep és feladat jutott: a nász szervezésében való részvétel, a ceremónia előtt a vőlegény képviselője, aki a szertartás alatt mindvégig a vőlegény oldalán foglalta el a helyét.²³ Ezt a bensőséges összetartozást és a barátok egymás fontos életeseményeinél – mint amilyen a menyegző is – természetes és magától értetődő jelenlétét tükrözi a vers. Egy ilyen szélsőséges formája az életeseményeknek a barát halála, mint Lázár esetében, akit egyedülálló módon név szerint is barátjaként említ Jézus (11,11).

János evangéliumának 15. fejezete a jézusi barátság szemszögéből tekintve mély teológiai mondanivalót hordoz. A 13–15. versek kulcsfontosságú szempontokra mutatnak rá: tanítványait nem szolgáknak, hanem barátainak nevezi Jézus, azonban csak akkor válnak igazán a barátaivá, ha megteszik, amit parancsol nekik; illetve azzal mutatja ki végtelen szeretetét, hogy a lehető legnagyobb áldozatot hozza: életét adja barátaikért.²⁴ A barátság öszövetségi értelmét

²⁰ Ebben a versben Pilátus és Heródes újdonsült, az említett szövetségen és azonos értékrenden – melynek jelen esetben Krisztus gyűlölete és az ellene való összefogás a gyökere – alapuló barátságáról értesülünk. Pilátus a szereplője Jn 19,12-nek is, itt „a császár barátja” címmel kerül összefüggésbe, amely tisztán politikai alapokon nyugvó, érzelemmentes kapcsolatot sejtet, s amelynek alapja ugyancsak a szövetség és – jelen esetben a császárhoz való – hűség volt. Ez a fajta barátság egy kitüntetett cím volt, melyet azoknak adományoztak, akik ezt a hűséget kinyilvánították az uralkodó felé. Vö. FARKASFALVY DÉNES: *Testté vált szó. Evangélium Szent János szerint*, 3. kötet, Prugg, Verlag, Eisenstadt, 1989, 116–117.

²¹ KOCIS IMRE: *Lukács evangéliuma*, Szent István Társulat, Budapest, 1995, 295. Ez a szakasz szoros összefüggésben áll a János-evangélium 15. fejezetével, amelyet a későbbiekben részletesen tárgyalok.

²² Vö. Jn 3,29; 11,11; 15,13–15; 19,12.

²³ BOLYKI JÁNOS: Barát, i. m., 123., Bible Hub. Online Bible Study Suite, <https://biblehub.com/commentaries/john/3-29.htm>. [2018. 09. 12.]

²⁴ BOLYKI JÁNOS: Barát, i. m., 157.

is felfedezhetjük itt, hiszen Jézus beavatja barátait az Atyától hallottakba, akik épp e mozzanat által válnak barátaivá (vö. 15,15).

Míg Lukács egyértelműen a főnév használatát részesíti előnyben,²⁵ Máténál, valamint a negyedik evangéliumban a főnévnél jóval gyakrabban fordul elő a *phileó* (kedvel vagy szeret, előnyben részesít, mindenk fölé helyez, illetve megcsókol) ige,²⁶ Jánosnál a legtöbbször. A szinoptikusok az igét a „megcsókol” jelentés értelemben is használják, mindhárom evangéliumban Júdás árulására vonatkozóan, a Getsemáni-kert jelenetében találkozunk vele (vö. Lk 22,47; Mt 26,48; Mk 14,44). Jánosnál azonban a szónak e jelentése nem szerepel, ő kizárólag az Atya emberszeretetét és az emberek közötti baráti szeretetet kifejező „szeret” értelemben alkalmazza.²⁷ A szófaj jellemző használata mind Máté, mind pedig János evangélistánál mondanivalót hordoz: legtöbbször a szeretet tevékeny mivoltában jelenik meg, készen a teljes elköteleződésre, illetve szoros érzelmi – rokonsági vagy baráti – kötelékre utal. Mt 10,37-ben Jézus feltételként követeli meg tanítványaitól, hogy természetes kötelék szerinti szeretetkapcsolataikat maguk mögött hagyva, tudatosan írják fölül azokat az ő szeretetével, amennyiben követni akarják őt.²⁸ Jn 21,15–17-ben pedig Jézus

²⁵ Lukács az igei alakot mindössze kétszer használja a szó mindkét értelmében (vö. Lk 20,46; 22,47). A 20,46 versben nem emberek szeretetére vonatkoztatja, hanem az életvezetéssel kapcsolatos preferenciákra, amely jelentésváltozat ugyancsak megjelenik Mt 6,5-ben és 23,6–7-ben is. Mindkét szerző esetében éles kritika megfogalmazásának eszköze a rosszul alkalmazott és hibás szeretet kifejezésével szemben. Lukács érdekes módon az *agapaó* igét is használja ugyanebben az értelemben (vö. Lk 11,43).

²⁶ GUSTAV STÄHLIN: φίλεω, καταφιλεω, φιλημα, φίλος, φίλη, φιλία, in Gerhard Kittel (hrsg.): *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, Bd. 9., Kohlhammer, Stuttgart, 1990, 112–169, 126–134.

²⁷ Vö. Jn 5,20; 11,3,36; 12,25; 15,19; 16,27; 20,2; 21,15–17. A Jn 5,20 és 16,27 versek különlegesek abból a szempontból, hogy az Atya és a Fiú közti kölcsönös szeretetre, illetve az Isten és az emberek közti szeretetkapcsolatra vonatkozóan használja János a kifejezést, noha az effajta szeretetre az Újszövetségi iratokban az *agapaó* ige használata az általános. Egyedül János evangélistánál a *phileó* jelentésköre ily módon kitágul, és az *agapaó* jelentésével azonossá válik. Érdekessége a negyedik evangéliumnak, hogy az *agapaó* szócsalád különböző formái 37 esetben szerepelnek, ami több, mint a szinoptikusok által használt kifejezések száma együttvéve.

²⁸ A szakasz mondanivalója teljes egységben, ám tartalmát tekintve tökéletes kontrasztban áll a Lk 14,26 vers mondanivalójával. Mindkét esetben a családi, mélyen az emberbe oltott természetes kötődéseket felülírja az Úr iránti, mindenk feletti, a természetet meghaladó szeretet, amely egy erkölcsi alapon meghozott döntés tudatos következménye. Vö. Ellicott's Commentary for English Readers, Expositor's Greek Testament, Bible Hub. Online Bible

Péter iránta kinyilvánított szeretetének bizonyításaként az apostolra bízta „bárányainak és juhainak legeltetését”.

A negyedik evangéliumban János érezhetően szinonimaként, egyazon értelemben alkalmazza a *phileó* és *agapaó* igéket. A 11,3-ban és a 11,5-ben a beteg Lázárral kapcsolatban ugyanazt a szeretetet írja le a két ige, ám míg a 11,3-ban Lázár nővérei a *phileót* használják, a 11,5-ben az evangélista az *agapaót*. Finom tapintat és érzékenység rejlik a két szó használatában, s a barátság igazán bensőséges mivoltára mutat rá. Jézus Lázárral (valamint rajta kívül még kizárólag Jánossal, a szeretett tanítvánnyal) összefüggésben mélyen szeretetteljes, irántuk bensőséges érzelmeket feltáró, sajátos hangnemben nyilvánult meg, amely arra enged következtetni, hogy a két férfit egészen kivételes szeretettel szerette. Miután az igazán kivételes barátok megkülönböztetett figyelemben és bánásmódban részesítik egymást, s mivel Jézus kétségkívül minden nehézség nélkül képes volt arra, hogy meggyógyítsa Lázárt – korábbi, hasonló történetek nyomán ismert, hogy akár egyetlen szóval, még a távolból is –, Lázár súlyos helyzetében a nővérek joggal feltételezhették, hogy üzenetükre reagálva Jézus azonnal cselekedni fog. Azonban nem így tett, melynek okára csupán a perikópa végén derül fény. A tanítványok életútját és sorsát tovább követve később az is nyilvánvalóvá válik, hogy Jézus bizony még legkedveltebb barátait sem óvta meg minden atrocitástól. Épp ellenkezőleg: különféle tragédiáknak és súlyos bajoknak tette ki őket, épp szeretete, s nem pedig haragja vagy érdektelensége kifejezéseképp.

A mély baráti szeretetnek egy már-már felfoghatatlan dimenziójára világít rá a Lázár halálával kapcsolatos történet, nevezetesen arra, hogy a legbensőségesebb barátságok a látszólagos elhanyagolást vagy akár a még súlyosabb kapcsolati nehézséget is elviselik. Ennek oka a teljes – többnyire nem tudatos, sokkal inkább ösztönös – bizalom mind a barátban, mind pedig a barátságot tápláló, Istenben gyökerező, mély szeretetben, amely megmagyarázhatatlanul, megkérdőjelezhetetlenül s eltörölhetetlenül összefonja a barátok életét. Ugyanez a motívum figyelhető meg Jézusnak a Lázár nővéreihez fűződő barátságában is. Máriát és Mártát nemcsak fivérük szenvedése, majd halála, hanem saját fájdalmaik is arra indíthatta volna, hogy sürgessék Jézust, később pedig neheztelve rosszsallásukat fejezzék ki felé, mégsem tették. Szerényen és

Study Suite, <https://biblehub.com/commentaries/matthew/10-37.htm>. GUSTAV STÄHLIN: φίλω, καταφίλω, φίλημα, φίλος, φίλη, φίλια, i. m., 127.

alázatosan várakoztak, tudva, hogy Jézus úgy is mint Lázár barátja, s úgy is mint az övék, minden kétséget kizáróan segíteni fog nekik.²⁹

Isten a személyválogatás nélküli szeretetnél, a minden emberrel szemben egyenlő mértékben tanúsított, végtelen irgalomnál, a mindenki számára egyénileg, személyre szabott tökéletességre való törekvésre hívásnál is többet tesz: minden gyermeke felé ugyanazzal az intenzív és kitüntetett figyelemmel fordul.

2. A MEGMARADÓ SZERETET VONZÁSÁBAN

Mi, emberek kettős mércével mérünk. Egészen más bánásmódot várunk el önmagunkkal és a másikkal szemben, igazságosságunk központja önmagunk. Istennél azonban egyetlen mérce van, s mindenki vel ugyanúgy, ugyanakkor mégis egyenként, személyre szabottan bánt.

A Mt 20,12–13a szakaszban olvasható példabeszédben Isten a szőlősgazda, aki figyelmen kívül hagyja az általános, méltányossági alapokon megalkotott emberi szabályokat és elvárásokat. Mindenkit meghív különböző időkben s módokon, és ugyanazon jogokban részesít személyre való tekintet nélkül. Így kizárólag az Atya és a Fiú viselkedik: önzetlenül, kiáradóan, irigységtől és féltékenységétől mentesen, minden egyes személy felé ugyanolyan jósággal s nyitottsággal fordulva, nagylelkűségét ugyanolyan mértékkel mérve. A példabeszéd remekül tükrözi a másikkal való hozzáállás két dimenzióját: az első munkások önzését s a vélt igazságtalanság orvoslására tanúsított sértettségéből fakadó, számonkérő érdekképviseletét a szőlősgazda szuverén nagylelkűségével szemben. Isten szociális érzékenységgel, megértően és különösképpen is irgalommal s jóindulattal fordul a gyengébbek, a szükségét szenvedők vagy gondoskodására szoruló felé. Mentés a részrehajlástól vagy igazságtalanságtól, a kiteszítottakat is hívja, szükségleteik alapján javakkal ellátja, s életadó kegyelmével elárasztja őket.³⁰ Istennek ez az abszolút jósága elképzelhetetlen az ember számára, aki vélt érdemeire vagy valamiben való jártasságára hivatkozva késlekedés nélkül jogot formál a megkülönböztetett figyelemre. A 12. versben a „nap terhe és heve” azokat a helyzeteket fejezi ki, amelyekben másoknál többet vállal, több terhet visel, több méltánytalanságot eltűr, s úgy érezheti, hogy ennek okán jár

²⁹ Gill's Exposition of the Entire Bible, Pulpit Commentary, Bible Hub. Online Bible Study Suite, <https://biblehub.com/commentaries/john/11-3.htm>.

³⁰ ORTENSIO DA SPINETOLI: *Máté. Az egyház evangéliuma*, i. m., 552–553; 556–557.

neki a jogos megkülönböztetés. Saját magával szemben Isten jóságára hivatkozva kéri a megérdemelt jutalmat, másokra az isteni igazságosságnak megfelelően követel bírálatot, főként, ha a másik az ő értékrendszeréhez viszonyítva lusta, önző, arrogáns vagy gonosz.³¹ „Barátom – felelte egyiküknek (a szőlősgazda) –, nem követek el veled szemben igazságtalanságot.” A 13. versben a már említett, megfeddés gyanánt elhangzó *hetairosz* kifejezéssel találkozunk: a gazda szólítja így a méltatlankodó munkásokat, amikor rendreutasítja őket. Isten nem kötelezhető tetteinek igazolására, igazságosságát vagy döntéseinek okát nem kérheti tőle számon teremtmény.³²

Isten minden teremtményére egyformán áradó, mindenki számára ugyanolyan mértékben elérhető, végtelen jósága megmagyarázhatatlanul vonzó, s bárki, aki ennek közelébe kíván lépni, kivétel nélkül elfogadásra, nyitottságra talál. Az Atya Krisztusnak adja azokat, akik hisznek benne és szeretetében maradnak, Krisztus pedig befogadja az őt hittel kereső embereket, az Atyához vezeti őket, s életet ajándékoz nekik.³³ Ennek az életadó összetartozásnak az elfogadása végigvonuló motívuma a János-evangéliumnak, illetve az első két jánosi levélnek. A „(nem) taszítom el” a görög *ekballó* ige fordítása (Jn 6,37b). Szó szerinti jelentése „kidobni” valahonnan, melynek ellentéte a *menein*, „benne maradni” valamiben. A szinoptikus evangéliumokban kivétel nélkül minden esetben, kisebb mértékben a negyedik evangéliumban, illetve az Új-szövetség mindazon könyveiben, ahol az ige megjelenik, a fizikai tartózkodással kapcsolatos jelentéstartalmaival találkozhatunk: időt tölteni, lakni vagy megszállni valahol, azaz ott maradni egy helyen, illetve valakinél, valakinek a házában. János evangéliumában Jézussal összefüggésben már ezek a jelentések is tartalmaznak egy másodlagos értelmezést, és pedig hogy ahol Krisztus tartózkodott, maradt, ott egyúttal alkalma nyílt arra, hogy kinyilvánítsa önmagát és az Atyához vigye a körülötte lévőket, vagyis a fizikai síkról a lélek, a hit világába vezesse őket, hiszen valódi otthona nem földrajzi értelemben vett hely volt, hanem mindig az Atyával való közösség. Következésképpen a Jézussal maradó

³¹ WILLIAM F. ALBRIGHT – CHRISTOPHER S. MANN: *Matthew*, Doubleday, New York, 1971, 237. ANNA McARTHUR: Eleventh-Hour Workers Matthew 20:1–16, *Journal for Preachers* 25 (2002/2) 11–13, 11.

³² Ez a tendencia már ószövetségi történetekben is megfigyelhető, vö. például Jób 38,1–2; 40,1–2.6–8.

³³ BENEDIKT SCHWANK: *János*, Agapé, Szeged, 2001, 257. Vö. BOLYKI JÁNOS: „Igaz tanúvallomás”. *Kommentár János evangéliumához*, Kálvin, Budapest, 2002, 188–189. Bolyki JÁNOS felhívja a figyelmet arra, hogy noha fontos mozzanat az ember részéről a hittel közeledés Krisztushoz, az Atya előbb ajándékozta Krisztusnak az embereket.

ember nemcsak vele marad, hanem az Atyával is, és Jézus ebben a közösségben való részvételre mutat rá, erre hív. Emellett azonban a negyedik evangéliumban és az első két jánosi levélben megjelenik egy jóval hangsúlyosabb és kulcsfontosságú, mélyebb dimenziót sejtető jelentésváltozat is: megmaradni Krisztusban és az Atyában, tanításukban, illetve benne maradni Isten világosságában.³⁴ Egy kétirányú folyamatban elsőként Isten szólítja meg az embert szeretetével, aki a hívásra szabadon meghozott döntéssel igent mondva, hittel elindul felé, Isten pedig minden esetben elfogadja, befogadja őt, s a közte és Jézus között fennálló bensőséges kapcsolat részesévé teszi, benső világát osztva meg vele.³⁵ „Az Isten szeretet, és aki kitart a szeretetben, az az Istenben marad, s az Isten is benne marad (1Ján 4,16).

A hit Isten műve, kegyelméből fakad. Az ember tudatos döntéssel, tevékenyen együttműködve befogadja a felkínált kegyelmet, majd Isten a Fiára bízva a benne hívőket, akik közül Jézus senkit nem hagy elveszni.³⁶ Isten minden ember számára ajándékként kínálja fel a vele való, életet fakasztó szeretetkapcsolatot, az ember pedig az elfogadás, befogadás gesztusával mondhat igent, ami által Életet nyer.

³⁴ IGNACE DE LA POTTERIE: A „maradni” ige szerepe a jánosi misztikában, *Pannonhalmi szemle* 4 (1996/4) 15–28, 17; 19. A *menein* ige előfordulási helyei a szinoptikus evangéliumokban: Mt 10,11; 11,23; 26,38; Mk 6,10; 14,34; Lk 1,56; 8,27; 9,4; 10,7; 19,5; 24,29. Az ige kiemelt fontosságú a negyedik evangéliumban, ahol az Újszövetség könyvei közül a leggyakoribb. Témám szempontjából a legfontosabb előfordulásait a következő részben tárgyalom. Az evangéliumokon kívül az Újszövetség más könyveiben is meglehetősen gyakori az ige használata. A szó jelentésének teljes skálájával és minden szófajjal találkozhatunk, vö. ApCsel 5,4; 9,43; 16,15; 18,3.20; 21,7.8.31.41; 28,16; Róm 9,11; 1Kor 3,14; 7,8.11.20.24.40; 13,13; 15,6; 2Kor 3,11.14; 9,9; Fil 1,25; 1Tim 2,15; 2Tim 3,14; 4,20; Zsid 7,3.24; 10,34; 12,27; 13,1.14; 1Pét 1,23.25; 1Ján 2,6.10.14.17.19.24.27.28; 3,6.9.14.15.17.24; 4,12.13.15.16; 2Ján 1,9; Jel 17,10. Az ige újszövetségi könyvekben előforduló további jelentései: fennmarad (nem pusztul el), nem veszik el, nem múlik el (örökre megmarad), kitart egy hivatásban, (élet)állapotban, illetve melléknévként örök, maradandó, romolhatatlan.

³⁵ Vö. például Jn 14,23; 17,20–23.

³⁶ FARKASFALVY DÉNES: *Testté vált szó. Evangélium Szent János szerint*, i. m., 179. FARKASFALVY rámutat, hogy a vers első felében szereplő, semleges esetben álló görög *pan* szó (mindaz) kétféleképpen értelmezhető: mindenki, aki és minden, ami.

3. JÉZUS BARÁTI SZERETETE: JÁNOS EVANGÉLIUMA 15,1–17

A rokonsági kapcsolatok vér szerinti kötelékeken alapulnak, a szellemi közösség inspirálta barátságok azonban szabad választáson, s így az atyafiságnál mélyebb kötődés alakulhat ki két ember között. Isten és Krisztus szeretetének működését az ember életében a János-evangélium 15. fejezetének 1–17. versei foglalják össze. Míg az Isten és ember közötti kapcsolat korábban az úr és szolga közötti viszonyhoz volt hasonlítható, a tanítványoknak Jézus immár a vele való, teljes szabadságon alapuló baráti kapcsolatuk forrásaként jelentette ki és adta oda magát, utat mutatva s ily módon lehetővé téve a tanítványok közötti barátságot is, melynek alapértékei a kölcsönösség, a bizalom, az önzetlenség és a barátért akár az életet is felajánló áldozat.³⁷ A szakasz három vezértémája a szeretet gyümölcseit termő kapcsolat Jézussal s rajta keresztül a kegyelmét osztó Atyával; a megmaradás a Krisztussal való kölcsönös szeretetben; valamint Jézus egymás szeretetére felszólító parancsainak megtartása.

Az Ószövetségben Izraelre vonatkoztatott egyik szimbólum a szőlőtő (vö. például Iz 5,1–7). A palesztin ember számára a víz és a kenyér mellett a szintén létfontosságú, legértékesebb növénynek számító szőlő szorosan összefonódott Izrael világával, a választott népet vagy királyát szimbolizálva.³⁸ Az igazi szőlőtő az isteni világ, az igazság világának a szimbóluma. Jézus ebben az evangéliumi szakaszban önmagára vonatkoztatja a nép jelképét, s az ószövetségi valóságot helyettesíti, nyomában pedig minden Jézushoz tartozó ember a szőlőtőhöz kapcsolódó szőlővessző. Ebben a képes beszédben az Atya a szőlősgazda, aki felé a bizalom Jézushoz tartozva, az imádságra alapozva épülhet ki. A szőlővesszők egysége a Jézussal való közösséget fejezi ki, a vele való kölcsönös szeretet pedig a parancsok megtartásán s a folyamatosan, élethosszig tartóan egymás szeretetében való megmaradáson alapul. Az isteni parancsok megtartása nyomán öröm és béke fakadhat, illetve ez az alapja annak is, hogy kéressel fordulhat az ember Isten felé.³⁹

³⁷ Az ókori világban a baráti és a családi kapcsolatokat átfedés jellemezte. A barát, noha nem családtag, az *oikosz* részévé válhatott, s a barátság mind a barát, mind pedig az *oikosz* társadalmi helyzetét kölcsönösen meghatározta. Vö. DES VAN DER WATER: Friendship – a more excellent way towards global, regional and local ecumenical partnership in mission, *Review and Expositor* 113 (2013/1) 46–60, 54–55.

³⁸ Vö. Zsolt 80,9–16; Jer 6,9; Ez 19,10–14.

³⁹ BOLYKI JÁNOS: „Igaz tanúvallomás”, i. m., 385–386. LENKEYNÉ SEMSEY KLÁRA: János evangéliumának magyarázata, in Varga Zsigmond: *A Szentírás magyarázata*, 3. kötet, Kálvin, Budapest, 1998, 101–171, 156. FARKASFALVY DÉNES: *Testté vált szó. Evangélium*

A szőlőtő csak akkor hoz termést, ha megnyesik, ha már idejekorán eltávolítják róla a terméketlen hajtásokat, ezért fontos a gondozása. Az *airó* (lemetsz), illetve a *kathairó* (megtisztít) igék két isteni tevékenység szimbólumai. Egyfelől azt jelenthetik, hogy a hitre nem jutó, Krisztushoz nem tartozó vagy hitében nem növekvő ember nem kerül közösségbe Krisztussal, másrészt pedig olyan impulzusok érhetik Isten „gondozása” nyomán, amelyek a Krisztushoz vezető útra téríthetik. Az Atya szeretetteljes fegyelmezővel eltávolítja a hívő ember életéből mindazt, ami nem járul hozzá segítően a lelki értelemben vett gyümölcsöző termékenységéhez.⁴⁰ A szőlővessző (ember) az erőteljes, életet adó, de kevésbé látszó tőtől (Krisztus) nyeri életét. Isten munkája a szeretet gyümölcsét termő emberekben válik láthatóvá. Az Istentől nyert életerő egész más dimenzióba emeli az emberi életet, másfajta kapcsolatot biztosít számára Krisztuson keresztül Istennel, Krisztus pedig az embereken keresztül működik. Egy szoros és kölcsönös összefonódás alakul ki: Isten folyamatosan táplálja a hozzá kapcsolódó és benne hívő embert, aki a szeretet gyümölcsét termi. Nem terem gyümölcs hit nélkül, és nincs olyan hit, melynek nyomán ne teremne gyümölcs. A gyümölcsök a hit és a szeretet tettei mellett Krisztus és rajta keresztül Isten műve kibontakozásának és megmaradásának a zálogai. A szeretet egyfajta láncolata figyelhető meg: az Atya kiárasztja szeretetét Jézus felé, aki ezt a szeretetet kinyilvánítja földi működése során. Ennek gyümölcse a szeretet visszaáradása Krisztus felé és rajta keresztül az Atya felé, illetve a szeretet cselekedetekben való, érzékelhető kifejezése egymás iránt.⁴¹

A János-evangélium 15. fejezetének kulcskifejezése a már említett *menein* ige. Ahogy korábban láthattuk, az ige mind fizikai (megmaradni, ott maradni egy helyen), mind pedig lelki értelemben (megmaradni a hitben) jelentéssel bír, mely esetben a mély hit és vallásos tapasztalat kifejezésére szolgál. Ignace

Szent János szerint, i. m., 49. PHEME PERKINS: *Evangélium János szerint*, in Raymond E. Brown et al. (szerk.): *Jeromos Bibliakommentár*, 2. kötet, *Az Újszövetség könyveinek magyarázata*, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2003, 551–614, 600. BENEDIKT SCHWANK: *János*, i. m., 460, 464.

⁴⁰ A tisztítás előrevetíti a lábmosás aktusát, amelyben Krisztus tisztítja meg a tanítványokat, illetve a tisztaság egyben a hit kegyelmében való részesülés jele is. BENEDIKT SCHWANK: *János*, i. m., 460. J. CARL LANEY: *Abiding is Believing. The Analogy of the Vine in John 15:1–6*, *Bibliotheca Sacra* (1989/January – March) 55–66, 57. FARKASFALVY DÉNES: *Testté vált szó*, 3. kötet, i. m., 49.

⁴¹ BENEDIKT SCHWANK: *János*, i. m., 460. J. CARL LANEY: *Abiding is Believing*, i. m., 65. FARKASFALVY DÉNES: *Testté vált szó*, 3. kötet, i. m., 56. GAIL O'DAY: *The Gospel of John. Introduction, Commentary, and Reflections*, in Leander E. Keck et al. (eds.): *The New Interpreter's Bible*, Vol. 9., Abingdon Press, Nashville, 1995, 491–865, 758.

de La Potterie tanulmányában a belső élet két szintjét nevezi meg: a tettek erkölcsi síkját, ahol az igazság vagy Isten ígéje a szeretetben és a hitben megnyilvánul és elmélyül, illetve az Istennel és Krisztussal való közösség mélyebb szintjét. A két sík közötti átmenet záloga a Krisztus tanításában s ezáltal az Atyában való megmaradás, amely ember és Isten egyre mélyülő kapcsolatán túl a moralitás tettekben való megnyilvánulásában is minőségi változást hoz, hiszen az Istennel mély és valódi közösségben lévő ember az Isten által meghatározott erkölcsi szintet kívánja és igyekszik követni, de már nem mint külső elvárás, hanem mint belülről fakadó igényt.⁴²

Ebben a lelki értelemben marad Krisztus és az Atya, illetve Krisztus és a hívő kölcsönösen egymásban, amely a szeretetben nyilvánul meg. A lelki egymásban maradás a szeretetben való megmaradást jelenti, az öröm maradandó bennlakását és a Krisztushoz való feltétlen hűséget, melynek egyik gyümölcse ez a szoros egység, tökéletes közösség az Atyával. Amint az Atya szereti Jézust, úgy szereti Jézus azokat, akik benne maradnak, és ezen a szereteten keresztül nyílik út az Atya felé. Az Atyától kiinduló szeretet tesz képessé egymás szeretetére is oly módon, ahogyan Krisztus szeret. Lehetetlen nem teremni a szeretet gyümölcsét, ha fennáll az életadó kapcsolat és kölcsönösség Istennel; Jézus és a tanítványok egymásban maradását is gyümölcsöző életközösség kísérte, amely a krisztusi élet továbbadásának feltétele.⁴³

A *menein* ige egy másik dimenziója, hogy a Jézussal való barátságnak szükséges feltétele a Jézusban mint Isten élő Igéjében és Jézus ígéiben maradás, illetve Jézus ígéinek a hívőben maradása, ami a legfontosabb. Ahhoz, hogy Isten ígéje jelen lehessen, elengedhetetlen a Jézusban való hit, illetve az Igéjében való megmaradás eredménye a belső lelki élet legmélyebb szintjének növekvő intenzitása azáltal, hogy az egyre jobban elmélyülő és egyre mélyebb hitet követelő isteni ige tanítása a szívben él tovább, melynek az emlékezetben, a hitvallásban s a szeretet gyakorlásában megmutatkozó életformában kell tükröződnie. Jézus szavainak megtartása és a megmaradás szeretetében szétválaszthatatlan, mert ez a megmaradás Jézusnak az Atyával való örök kapcsolatának mása és terjesztése a kegyelemben való részesedés nyomán. A kölcsönös Krisztusban maradás a szeretet által a kegyelemben az öröm teljességében tapasztalható meg az emberi élet síkján, amely egyfelől vigaszt és a Krisztussal való egység tapasztalatát jelenti, másfelől az örömnak a jövőben elérkező teljességét. Két szinten érzékel-

⁴² IGNACE DE LA POTTERIE: A „maradni” ige szerepe a jánosi misztikában, i. m., 17; 24–26.

⁴³ Uo. 24. FARKASFALVY DÉNES: *Testté vált szó*, 3. kötet, i. m., 50; 54. BENEDIKT SCHWANK: *János*, i. m., 464.

hető az öröm is: a lelki élet változó síkján, ahol csupán korlátozott mértékben lehetséges az öröm befogadása, s egy mély, az örökkévalóság felé tartó boldogság szintjén.⁴⁴

Jézus barátainak hívta tanítványait. Az evangélista a *philosz* főnevet használja, melynek valódi jelentése: „az, aki szeretett”. Ez a kapcsolat a bensőséges bizalom és az önközlés színtere. Jézus szeretete a tanítványai iránt a mintája s alapja volt annak a szeretetnek, amellyel egymást kellett szeretniük. Jézus barátjának lenni annyit tesz, mint szeretni őt, hisz mindkettő parancsainak megtartását jelenti. Parancsa pedig szeretni egymást úgy, ahogy ő szerette a tanítványokat. A barátok köre később kitágult a tanítványokról minden hívő emberre, akit Jézus vagy az Atya vonz.⁴⁵ Ez alapján a tanítványoknak felkínált jézusi barátság alapjai három vonásban jelölhetők meg: élete odaadása; önközlése; valamint barátságának közösségi dimenziója.

Jézus életét adta a tanítványokért s rajtuk keresztül azokért, akik hozzá tartoznak. A barátért való végső áldozat, a nemes halál vállalásának eszménye már az antikvitásban is ismeretes volt, mi több, a legnagyobb erkölcsi jónak számított, melyet minden filozófiai iskola mint követendő ideált említett meg. Jézus tanította, majd vállalta is a halált a barátaiért, élete mintegy tanításának megvalósulása volt. A tanítás megvalósult ígéretté és ajándékká lett, melynek hangsúlyos eleme Jézus szabadon kinyilvánított szándéka.⁴⁶

Jézus mindent, amit az Atyától hallott, közölt a tanítványokkal, azaz nyíltan és őszintén megosztotta velük az élet alapját és tudásának forrását. Isten Igéjeként Jézus önközlése Isten önközlésének teljessége, s ez a lehető legnagyobb szeretet kinyilvánítása. Jézus beszédét és cselekvésmódját nyíltság és őszinteség jellemzi. A *parrhészia* (nyílt beszéd, a szólás bátorsága) a hellenizmus korának fontos barátságmotívuma, a filozófiai iskolákban is ösztönözték az őszinte dialógust. Valaki barátjának lenni azt jelentette, hogy a barát mindent őszintén megosztott, semmit nem tartott vissza. A *parrhészia* kifejezés kilencszer fordul elő János evangéliumában.⁴⁷ A 15. fejezetben ugyan nem található, mégis, Jézus azon az alapon nevezi barátainak a tanítványokat, hogy „amit hallottam

⁴⁴ IGNACE DE LA POTTERIE: A „maradni” ige szerepe a jánosi misztikában, i. m., 25. RAYMOND E. BROWN: *The Gospel According to John*, Vol. 2., Doubleday, New York, 1970, 662–663. FARKASFALVY DÉNES: *Tétté vált szó*, 3. kötet, i. m., 55.

⁴⁵ Uo. 51; 54. GAIL O'DAY: *The Gospel of John*, i. m., 758. PHEME PERKINS: *Evangélium* János szerint, i. m., 600.

⁴⁶ GAIL O'DAY: Jesus as Friend in the Gospel of John, *Interpretation* 58 (2004) 144–157, 149–151.

⁴⁷ Vö. Jn 7,4.13.26; 10,24; 11,14.54; 16,25.29; 18,20.

Atyámtól, azt mind tudtul adtam nektek” (15,15). Jézus lehetővé teszi a tanítványok számára, hogy részesüljenek az Atyával való közelségben és bizalomban, melynek nyomán elsajátítják azt a nyitottságot, amely a szabad ember és a barát privilégiuma. Azzal, hogy mindent elmondott nekik, Jézus képessé tette a tanítványokat arra is, hogy engedelmesen megtartsák parancsát, mert ezáltal saját, új kapcsolatot alakíthattak ki az őket szerető Istennel. Szeretet és engedelmesség egymástól függnék, illetve egyik a másikban kölcsönösen gyökerezik.⁴⁸

Jézus barátsága közösségi dimenzióval is bír, melyet a tagok közötti kapcsolat, a kölcsönösség és a már említett bennmaradás jellemez. Jézus a 15. versben a pusztán uruk tulajdonaként létező, általuk mintegy eszközként használt szolgálók helyett barátainak nevezi a tanítványokat, melynek jelentősége az, hogy a szolga – társadalmi státuszából eredendően – nem alakíthatott ki személyes kapcsolatokat szabadokkal, így nem ismerhette meg sem a bennmaradást (hitben, kapcsolatban, tudásban), sem pedig a kölcsönösséget. Csupán azt tette és tehette, amit ura parancsolt, tetteinek indokait nem volt szükséges értenie. Ezzel szemben Jézus barátai pontosan tudták és értették – hiszen Jézus nyíltan megosztotta velük – az egymás szeretetére felszólító parancsok háttérben meghúzódó okokat.⁴⁹ Ugyancsak lényeges aspektus, hogy a közösség minden egyes tagjának termékenysége szorosan összefügg mind a Jézussal (mint tápláló szőlőtővel), mind pedig a közösséggel való kapcsolatával, ami akár olyan helyzetet is teremthet, amikor a közösség érdeke megelőzi a barátságét, ahogy ezt Jézus Lázárral való barátságának döntő epizódja, Lázár feltámasztásának története bemutatja (Jn 11,1–44).

4. ÖSSZEGZÉS

Tanulmányomban a jézusi barátság és szeretet alapját képező feltétel nélküli, barátot, felebarátot (sőt, akár ellenséget) egyaránt befogadó és egyformán, mégis személyre szabottan kezelő aktív isteni szeretet, illetve az Atya és Jézus

⁴⁸ Vö. BENEDIKT SCHWANK: *János*, i. m., 462. FARKASFALVY DÉNES: *Testté vált szó*, 3. kötet, i. m., 51. GAIL O'DAY: Jesus as Friend in the Gospel of John, i. m., 153–156. RAYMOND E. BROWN: *The Gospel According to John*, Vol. 2., i. m., 681.

⁴⁹ GAIL O'DAY: The Gospel of John, i. m., 760. SUSAN M. ELLIOT: John 15:15 – Not Slaves but Friends. Slavery and Friendship Imagery and the Clarification of the Disciples' Relationship to Jesus in the Johannine Farewell Discourse, *Proceedings: Eastern Great Lakes and Midwest Biblical Societies* 13 (1993) 31–46, 33–39.

közötti kapcsolat jellemzőit tekintettem át, melyre Jézus szeretetparancsa és tanítása épül. Különös fontossággal tértem ki a jánosi műben gyakran használt, mély spirituális tartalommal felruházott *menein* ige bemutatására, hiszen ez a kulcsa az Atya, a Fiú és a bennük kölcsönösen maradó hívő szoros kapcsolatának s a belőle fakadó gyümölcsöknek. Zárógondolatként a jézusi barátság három lényeges aspektusa emelhető ki: a barátért hozott áldozat, az őszinte önközlés és a közösségi dimenzió elemei, amelyek barátsággá emelik Isten és ember addig fölé- s alárendelt – úr és szolga viszonyához hasonlítható – kapcsolatát.